

Ziņojums par cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzību iekļāvumu nacionālos un reģionālos plānošanas dokumentos

Projekta „Biedrības „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” administratīvās kapacitātes stiprināšana līdzdalības veicināšanai lēmumu pieņemšanā sociālās iekļaušanas jomā”. (Līguma identif. nr. 1DP/1.5.2.2.2./10/APIA/SIF/021/18) ietvaros

Autors : Tamāra Vahļina

Rīgā, 2011.g. februārī

Šis „Ziņojums par cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzību iekļāvumu nacionālos un reģionālos plānošanas dokumentos” ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu. Par materiāla „Ziņojums par cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzību iekļāvumu nacionālos un reģionālos plānošanas dokumentos” saturu atbild biedrība „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi”. 93% no Projekta finansē Eiropas Savienība ar Eiropas Sociālā fonda starpniecību. Apakšaktivitāti administrē Valsts kanceleja sadarbībā ar Sabiedrības integrācijas fondu.

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

EIROPAS SAVIENĪBA

Ziņojums par cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzību iekļāvumu nacionālos un reģionālos plānošanas dokumentos

Priekšvārds

Politikas plānošana ir noteiktā kārtībā izpildvaras līmenī izstrādāti priekšlikumi un pasākumi sociāli ekonomisko problēmu risināšanai, politiskajās vadlīnijās noteikto mērķu un attīstības prioritāšu sasniegšanai un to ietekmes izvērtēšanai, kas strukturētā veidā ietverti politikas plānošanas dokumentos. Politikas plānošanas mērķis ir skaidri, strukturēti un saprotami apkopot informāciju par situāciju un problēmām konkrētā jomā, kā arī noteikt attiecīgās jomas turpmāko attīstību vai identificēto problēmu risinājumu.

Politikas plānošanas procesa rezultātā Latvijas Republikā ir izstrādāti dažāda terminējuma – ilgtermiņa (līdz divdesmit pieciem gadiem), vidēja termiņa (līdz septiņiem gadiem) un īstermiņa (līdz trīs gadiem) politikas plānošanas dokumenti kā nacionālā, tā reģionālā līmenī. Lai izprastu cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzību un vienlīdzīgu iespēju nodrošinājuma ietvērums dažādu termiņu nacionālā un reģionālā līmeņa politikas plānošanas dokumentos, kā arī savstarpējo sasaisti starp nacionālā un reģionālā līmeņa dokumentiem šajos jautājumos, biedrība „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” veica politikas plānošanas dokumentu analīzi. Ziņojums atspoguļo analīzē konstatētos faktus, formulē esošos izaicinājumus un sniedz ieteikumus politikas plānotājiem un īstenotājiem, lai tiktu veicināta vienlīdzīgu iespēju nodrošināšana cilvēkiem ar dažāda veida un smaguma pakāpju funkcionāliem traucējumiem.

Ziņojumā ir izvērtēts cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzību iekļāvums nacionālā līmeņa plānošanas dokumentos, cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzību iekļāvums reģionālā līmeņa plānošanas dokumentos, reģionālo un nacionālā līmeņa plānošanas dokumentu sasaiste.

Ziņojuma izstrādes gaitas koordināciju nodrošināja biedrības „Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” ekspertu grupa, kura pirms tam veica plānošanas dokumentu apkopošanu un analīzi, līdz ar to ziņojumā ir atspoguļots biedrības viedoklis.

Politikas plānošanas dokumentu kopsavilkums.

Lai veiktu politikas plānošanas dokumentu analīzi, vērtējot vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, tika izveidota ekspertu grupa, kuras sastāvā bija cilvēki ar invaliditāti pārstāvis, vecāku, kuri audzina bērnu ar smagiem attīstības traucējumiem pārstāvji, sociālā darba speciālisti, pašvaldībā balstītu pakalpojumu sniedzēju pārstāvji, politikas plānošanas procesa eksperts un sabiedrības integrācijas procesu eksperts. Vairāki no ekspertiem bija piedalījušies reģionālo sociālo pakalpojumu attīstības programmu izstrādē. Ekspertu grupas dalībnieku plašais kompetenču spektrs nodrošināja plānošanas dokumentu vispusīgu analīzi. Uzsākot darbu, ekspertu grupa apzināja tos plānošanas dokumentus, kuri ir attiecināmi uz sociālās iekļaušanas jomu un būtu iekļaujami analīzē.

Turpmākai analīzei tika izvēlēti sekojoši **nacionālā līmeņa** ilgtermiņa, vidēja termiņa un īstermiņa plānošanas dokumenti:

- **ilgtermiņa** (līdz 25 gadiem) plānošanas dokuments „Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam (apstiprināta Saeimā 10.jūnijā 2010.gadā)”;
- **vidēja termiņa** (līdz 7 gadiem) plānošanas dokuments „Nacionālās attīstības plāns 2007. – 2013.gadam”;
- **vidēja termiņa** plānošanas dokuments „Programma sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu attīstībai personām ar garīga rakstura traucējumiem 2009.- 2013.gadam”;
- „Rīcības plāns invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādņu īstenošanai 2005 – 2015. gadam”;
- „Ziņojums par nacionālo sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2008.-2010.gadam”.

Tika analizēti sekojoši Rīgas, Kurzemes, Vidzemes, Zemgales un Latgales **plānošanas reģionu dokumenti**, kuros ir ietverti jautājumi saistībā ar sociālo iekļaušanu un sociālajiem pakalpojumiem cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem:

- Rīgas plānošanas reģiona sociālo pakalpojumu attīstības programma alternatīviem sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumi 2010. - 2016.gadam;
- Rīgas ilgtermiņa attīstības stratēģija līdz 2025.gadam „Rīga – iespēja ikvienam!”;
- Rīgas reģiona attīstības programma 2005.-2011.gadam;
- Latgales programma 2010-2017;
- Latgales reģiona attīstības programmas kopsavilkums. Latgales reģiona attīstības vīzija 2020. gadā;
- Latgales plānošanas reģiona sociālo pakalpojumu attīstības programma 2010. - 2017. gadam;
- Vidzemes plānošanas reģiona attīstības programma (2007.-2013.) I un II daļa;

- Vidzemes reģiona alternatīvo sociālo pakalpojumu attīstības programma (2010. – 2017.) ;
- Zemgales plānošanas reģiona attīstības programma 2008.–2014.gadam;
- Sociālo pakalpojumu attīstības programma 2010.–2016. gadam Zemgales reģionā;
- Kurzemes plānošanas reģiona sociālo pakalpojumu Attīstības programma 2011. - 2018.gadam;
- Kurzemes reģiona attīstības stratēģija 2.projekts, 2004. gada janvāris.

Ziņojuma izstrādes procesa metodoloģija (process).

1. Nacionālā un reģionālā līmeņa plānošanas dokumentu **apkopojumu izstrāde**:
 - Rīgas plānošanas reģiona politikas plānošanas dokumentu apkopojums sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti jomā.
 - Latgales plānošanas reģiona politikas plānošanas dokumentu apkopojums sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti jomā.
 - Vidzemes plānošanas reģiona politikas plānošanas dokumentu apkopojums sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti jomā.
 - Kurzemes plānošanas reģiona politikas plānošanas dokumentu apkopojums sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti jomā.
 - Zemgales plānošanas reģiona politikas plānošanas dokumentu apkopojums sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti jomā.
 - Valsts politikas plānošanas dokumentu apkopojums sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar invaliditāti jomā.

Plānošanas dokumentu apkopojumos tika konstatēts, vai konkrētajos plānošanas dokumentos ir iekļauti sekojoši elementi:

- a. mērķa grupas situācijas raksturojums un vajadzību analīze;
- b. invaliditātes veidu un smaguma pakāpju pārskatāmība/uzskaite;
- c. esošie pakalpojumi un plānotie pakalpojumi cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.

Katrs apkopojums ietver arī izvilkumus no dokumentu teksta, kas atspoguļo politiku cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem dzīves kvalitātes uzlabošanai.

2. Plānošanas dokumentu apkopojumu kopsavilkuma izstrāde. Kopsavilkums uzlaboja apkopojumos iekļauto aspektu pārskatāmību turpmākai strukturētai plānošanas dokumentu analīzei.

3. Plānošanas dokumentu analīžu izstrāde:

- Nacionālo un reģionālo plānošanas dokumentu sociālās iekļaušanas un sociālo pakalpojumu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem jomā analīze.
- Nacionālo un reģionālo plānošanas dokumentu saaites ar „ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām” analīze.

Veicot dokumentu atbilstības mērķa grupas (cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem) vajadzībām analīzi, tika ņemti vērā sekojoši aspekti:

- **privātās dzīves** iespējamības nodrošinājums cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem;
- **līdzdalības iespējas** ikvienā ikdienas aktivitātē līdzvērtīgi citiem sabiedrības locekļiem;
- cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem interesēm un spējām atbilstošas **nodarbinātības pieejamība** atvērtā darba tirgū vai izmantojot specializētās nodarbinātības formas;
- informatīvās un **vides pieejamības** nodrošinājums;
- cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem **prasmju un zināšanu līmeņa** pilnveidošanas iespējamība visa mūža garumā;
- **vecumposma vajadzību** ievērošana;
- iespējas pavadīt **brīvo laiku** atbilstoši savām interesēm.

Cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzību iekļāvums nacionālā līmeņa dokumentos.

„Latvijas Ilgtspējas attīstības stratēģijā līdz 2030.gadam” cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem ir skatīti kā potenciālais sabiedrības resurss un, uzsverot investīciju cilvēkkapitālā nepieciešamību, īpaši ir akcentēta investīciju nepieciešamība sociālās atstumtības riskam pakļautajās iedzīvotāju grupās (tātad arī cilvēkos ar funkcionāliem traucējumiem). Investīcijas cilvēkkapitālā nodrošinātu cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem līdzdalību darba tirgū, uzlabotu sociālās aprūpes un mūžizglītības pakalpojumu kvalitāti un nodrošinātu sociālo drošību.

Stratēģija īpaši uzsver līdzdalības principu, līdzās jaunradei, tolerancei un sadarbībai. Ja līdzdalības princips tiktu ievērots ikdienas dzīvē, tas ievērojami uzlabotu cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem sociālās iekļaušanās iespējamību un vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu.

Būtiski atzīmēt, ka Stratēģija norāda uz nepieciešamību veikt pasākumus atbilstoši ANO Konvencijai par personu ar invaliditāti tiesībām, lai cilvēki ar funkcionāliem

traucējumiem varētu dzīvot neatkarīgi un pilnvērtīgi, vienlīdzīgi ar citiem realizējot sevi visās dzīves jomās.

Stratēģija vērš uzmanību uz nepieciešamību meklēt jaunas, inovatīvas nodarbinātības formas, lai cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem varētu iekļauties atklātā darba tirgū. Uzsvērta sociālo uzņēmumu un sociālā biznesa attīstības nepieciešamība, kurai Latvijā līdz šim netiek pievērsta pietiekama uzmanība, kā arī līdz šim nav izvērtēta šādas uzņēmējdarbības attīstības pozitīvā ietekme uz sociālā sloga mazināšanu.

Stratēģija uzsver, ka 21.gadsimta izglītības sistēmas mērķis ir attīstīt cilvēkus ar funkcionāliem traucējumiem spēju nepārtraukti mācīties un apgūt jaunievedumus, vienlaikus norādot, ka izglītības sistēma Latvijā ir nepietiekami iekļaujoša attiecībā pret cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Ir atzīts, ka bērni ar funkcionāliem traucējumiem pārsvarā tiek izglītoti no parējās vides nošķirtās internātskolās, un viņu iespējas iegūt nepieciešamas prasmes sekmīgai patstāvīgai dzīvei ir ierobežotas. Atzīstot pozitīvo piemēru esamību, stratēģija akcentē, ka tā tomēr nav sistemātiski īstenotas valsts izglītības politikas rezultāts un šai jomā ir nepieciešami būtiski uzlabojumi. Vienlaikus stratēģija uzsver mūžizglītības aktualitāti.

Stratēģijā uzmanība ir veltīta arī vides un informācijas pieejamības nodrošinājuma cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, norādot, ka valstij ir jāveic pasākumi, lai apzinātu un likvidētu pieejamību traucējošo šķēršļu sekas gan fiziskajā, gan informatīvajā vidē.

Secinājumi.

1. „Latvijas ilgtspējas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam” ir tieši vērsta uz cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu un pilnīgu sociālo iekļaušanos atbilstoši ANO Konvencijas uzstādījumiem. Līdz ar to arī cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzību iekļāvums stratēģijā ir atzīstams par pilnīgu.
2. Stratēģija cilvēkus ar funkcionāliem traucējumiem atzīst kā vienu no viskritiskākajām nabadzības un sociālā atstumtības riska grupām gan šobrīd, gan tuvākajā nākotnē, uzsverot regulāras nabadzības risku un struktūras analīzes nepieciešamību. Sociālās programmas nepieciešams piemērot šīs grupas **vajadzībām**.
3. Stratēģijā ietverts līdzdalības princips, kuram būtu tālāk jāatspoguļojas vidēja termiņa un īstermiņa nacionālā un reģionālā līmeņa plānošanas dokumentos, un tolerances princips, kura stiprināšanai ir nepieciešami regulāri sabiedrības informēšanas pasākumi par dažādības un vienlīdzīgu iespēju jautājumiem.
4. Stratēģija vērš uzmanību uz nepieciešamību meklēt jaunas, inovatīvas nodarbinātības formas, lai cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem varētu iekļauties atklātā darba tirgū. Uzsvērta sociālo uzņēmumu un sociālā biznesa attīstības nepieciešamība.

5. Stratēģija vērš uzmanību uz to, ka Latvijas izglītības politika ir joprojām nepietiekami iekļaujoša attiecībā uz cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.
6. Cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem tiek uzskatīti kā homogēna grupa.

„**Nacionālās attīstības plāns 2007. – 2013.gadam**” (NAP) nosaka prioritāros valsts attīstības virzienus. Dokumentā ir norādīts, ka nepieciešams ņemt vērā cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzības, tajā skaitā attīstot sociālos pakalpojumus. Būtiski ir uzsvērt, ka dokuments nosaka sociālo pakalpojumu pamatprincipus – tiem jābūt pieejamiem dzīves vidē un atbilstošiem mērķa grupas vajadzībām.

NAP kā izaugsmes mērķi nosaka cilvēku, tātad arī cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem, dzīves kvalitātes pieaugumu, vienlaikus skaidri definējot dzīves kvalitāti (**Dzīves kvalitāte** ir komplekss sociāls, ekonomisks, politisks jēdziens, kas aptver plašu valsts iedzīvotāju dzīves apstākļu kopumu. To raksturo gan indivīdam pieejamais patēriņa līmenis, gan sociālo pakalpojumu klāsts un kvalitāte, kā arī iespēja iegūt izglītību, dzīvot ilgu un veselīgu mūžu, piedalīties valsts politiskajā dzīvē, kā arī jebkāda veida diskriminācijas dzimuma, etniskās piederības, rases, reliģijas, invaliditātes, seksuālās orientācijas un vecuma dēļ izskaušana, tādējādi radot indivīdam iespējas realizēt savu potenciālu sabiedrības labklājības veidošanas procesā.)

NAP īpaši akcentē alternatīvo aprūpes pakalpojumu attīstības nepieciešamību, lai nodrošinātu sniegto pakalpojumu kvalitāti, paplašinātu pakalpojumu klāstu un pietuvinātu tos personu dzīvesvietai. Ir uzsvērtā nepieciešamība attīstīt jaunus sociālo pakalpojumu veidus. Līdz ar to NAP netieši ir vērsts uz cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem deinstitutionalizāciju, kaut arī pāreja no institucionāliem pakalpojumiem uz pašvaldībā balstītiem pakalpojumiem tieši netiek uzsvērtā.

NAP kā vienu no uzdevumiem definē pieejas darba vietām sekmēšanu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem un vietējās nodarbinātības veicināšanas iniciatīvu attīstību, tā atzīstot personu ar funkcionāliem traucējumiem tiesību uz darbu realizācijas nepieciešamību vienlīdzīgi ar citiem sabiedrības locekļiem.

Dokumentā ir norādīts, ka valsts uzdevums ir nodrošināt cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem izglītības iespējas visos veidos un pakāpēs, kā arī piekļuvi pirmsskolas izglītībai.

Dokumenta skatījums uz vides pieejamības jautājumiem ir šaurš un nepilnīgs, tiek akcentēta tikai izglītības vides infrastruktūras nodrošināšana. Šajā jautājumā NAP nav pēctecības ilgtermiņa plāna uzstādījumam vides un informācijas pieejamības jautājumos. Arī Stratēģijā 2030. akcentētais Universālā dizaina princips NAP nav ietverts.

NAP nav pārņemts arī līdzdalības princips, kurš tika īpaši uzsvērts ilgtermiņa plānošanas dokumentā.

Secinājumi.

1. NAP sniedz pilnīgu dzīves kvalitātes definējumu, vienlaikus nosakot, ka izaugsmes mērķis ir dzīves kvalitātes pieaugums ikvienam cilvēkam, tajā skaitā cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.
2. NAP nosaka sociālo pakalpojumu pamatprincipus – tiem jābūt pieejamiem dzīves vidē un atbilstoši mērķa grupas vajadzībām.
3. Dokumentā ir akcentēta alternatīvo pakalpojumu attīstības nepieciešamība un vērsta uzmanība uz jaunu sociālo pakalpojumu veidu attīstības nepieciešamību. Līdz ar to NAP netieši ir vērsts arī uz cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem deinstitucionalizāciju.
4. NAP ir ietverts nodarbinātības nodrošinājums, akcentējot vietējas nodarbinātības iniciatīvu attīstības nepieciešamību un izglītības pieejamību cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.
5. Skatījums uz vides un informācijas pieejamību ir šaurs, nav pēctecības, salīdzinot ar ilgtermiņa plānošanas dokumentu.
6. Līdzdalības princips dokumentā nav ietverts un atspoguļots. Arī šajā būtiskajā aspektā trūkst pēctecības, salīdzinot ar valsts ilgtermiņa plānošanas dokumentu.

„Programma sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu attīstībai personām ar garīga rakstura traucējumiem 2009.- 2013.gadam” ir orientēta uz vienu cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem grupu – cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem (šī grupa ietver cilvēkus ar intelektuālās attīstības traucējumiem un cilvēkus ar psihiskām saslimšanām). Vienlaikus jāatzīmē, ka šī ir sociālās atstumtības riskam visvairāk pakļautā cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem grupa, kuru situācijas uzlabošana ir nozīmīgs ilgtermiņa izaicinājums valstij kopumā.

Programma uzsver, ka ir lietderīgi veidot atsevišķus specializācijas veidus ilgstošas sociālās aprūpes institūcijās, kā arī institūciju iekšējo strukturēšanu nodaļās, kurās ir, piemēram, jaunieši, personas ar pārvietošanās grūtībām, ar redzes un dzirdes traucējumiem, paliatīvās aprūpes nodaļas (piesaistot tām atbilstošu apkalpojošo personālu un papildus finansējumu) un tml. Šis uzstādījums skaidri demonstrē ilgstošas sociālās aprūpes pakalpojumu segregatīvo raksturu un institucionalizācijas padziļināšanos.

Dokumentā minēts, ka ir plānots palielināt personu skaitu, kas saņem institūcijām alternatīvus pakalpojumus, nekonkretizējot ne skaitu, ne pakalpojumu iespējamo veidu.

Veicot dokumenta atbilstības cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem analīzi atbilstoši izvēlētajiem kritērijiem, jāatzīst, ka praktiski neviens no aspektiem šajā dokumentā nav ietverts. Dokumentā nav plānots veicināt privātās dzīves nodrošinājumu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem un līdzdalības iespējas ikvienā dzīves aktivitātē līdzvērtīgi pārējiem sabiedrības locekļiem. Nav plānots nodrošināt nodarbinātības iespējas institūciju klientiem, un vienīgais uz nodarbinātību vērsta pakalpojums ir specializētās darbnīcas. Programmā netiek akcentēta vides un

informācijas pieejamība, kaut arī informācijas un komunikācijas iespēju trūkums ir viena no būtiskākajām problēmām cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem. Netiek plānoti nekādi mūžizglītības pasākumi arī tiem cilvēkiem, kuri atrodas ilgstošas aprūpes iestādēs, kā arī nav vērsta uzmanība uz cilvēku iespējām pavadīt brīvo laiku atbilstoši savām individuālajām interesēm.

Secinājumi:

1. Vērtējot pēc ekspertu izvēlētajiem kritērijiem, dokuments neatbilst cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem vajadzībām, neveicina cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem sociālo iekļaušanos un vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu šai mērķa grupai.
2. Programmā plānotās aktivitātes ir pamatā vērstas uz ilgstošas sociālās aprūpes pakalpojumu nodrošinājumu, plānotais alternatīvo pakalpojumu apjoms ir salīdzinoši neliels, līdz ar to programma ir pretrunā ar valsts ilgtermiņa plānošanas dokumentu un Nacionālo attīstības plānu, kuru uzsvars ir uz alternatīvo pakalpojumu attīstību.

„Rīcības plāns invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādņu īstenošanai 2005 – 2015. gadam” ir konkrēts pasākumu kopums pamatnostādņu īstenošanai. Rīcības plānā nav paredzēti nekādi pasākumi privātās dzīves iespēju nodrošināšanai cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Uz līdzdalības iespēju veicināšanu varētu būt vērsts plānotais asistenta pakalpojuma nodrošinājums cilvēkiem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, bet tas būs atkarīgs no asistenta pakalpojuma nodrošinājuma veida un šī pakalpojuma satura.

Nodarbinātības pieejamība ir viens no jautājumiem, kuram rīcības plāns pievērš uzmanību, tomēr neparādās kādi jauni vai inovatīvi nodarbinātības veidi, bet tiek uzskaitīti tikai jau esošie. Piemēram, rīcības plāns paredz turpināt attīstīt subsidētās darba vietas, ieviest valsts atbalsta programmu specializēto darbnīcu izveidošanai un funkcionēšanai, paredzēt valsts finansējumu atbalstītā darba programmu īstenošanai, bet neviens no šiem nodarbinātības veidiem nav jauns vai inovatīvs. Izglītības pieejamības uzlabošanai ir plānots attīstīt jaunas profesionālās rehabilitācijas programmas darba tirgū pieprasītu profesiju apguvei.

Uz vides pieejamību var attiecināt plānoto tehnisko palīgīdzekļu apjoma palielinājumu, informācijas pieejamībai nav pievērsta uzmanība.

Secinājumi

1. Rīcības plāns galveno uzmanību vērš uz nodarbinātības jautājumu risināšanu, piedāvājot turpināt attīstīt subsidētās nodarbinātības pasākumus, specializētās darbnīcas, atbalstīto darbu. Tomēr netiek meklētas jaunas, inovatīvas nodarbinātības formas (neatbilst valsts ilgtermiņa plāna uzstādījumam).

2. Izglītības jomā uzmanība ir vērsta tikai uz profesionālās rehabilitācijas programmām.
3. Līdzdalības iespēju nodrošināšanu varētu uzlabot plānotais asistenta pakalpojums personām ar smagiem funkcionāliem traucējumiem. Tomēr patieso ietekmi varēs izvērtēt tikai pēc pakalpojuma modeļa izstrādes un ieviešanas uzsākšanas.
4. Vides pieejamība būtībā nav ietverta. Ir plānots tehnisko palīglīdzekļu apjoma palielinājums, bet tas ir tikai viens no vides pieejamības aspektiem, kas, pastāvot ārējiem vides šķēršļiem, situāciju nespēs uzlabot.

„Ziņojums par nacionālo sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2008.-2010.gadam”. Ziņojumā aplūkoti trīs galvenie darbības virzieni – iekļaušana darba tirgū, galvenokārt piedāvājot apmācības iespējas, ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošana un kvalitatīvu sociālo pakalpojumu pieejamība.

Stratēģijā nav uzsvērtā privātās dzīves iespējamības nodrošināšana, kā arī nav tieši plānoti pasākumi, lai nodrošinātu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem līdzdalības iespējas ikvienā ikdienas aktivitātē.

Nodarbinātības pieejamība ir skatīta tikai caur diviem nodarbinātības pasākumiem – subsidētās darba vietas un kompleksie atbalsta pasākumi. Abi šie pasākumi ir terminēti, līdz ar to pēc pasākuma beigām cilvēkam var nebūt iespējas turpināt strādāt.

Vides pieejamības nodrošinājums ir fokusēts uz infrastruktūras pieejamību 15 vispārizglītojošajās skolās. Netiek minēta informatīvās vides pieejamība.

Akcentēta nepieciešamība veicināt iekļaujošas izglītības sistēmas izveidi un veikt pasākumus atbalsta sistēmas izveidei.

Ziņojumā ir norādīts, ka stratēģija paredz nodrošināt personām ar garīga rakstura traucējumiem, kuras atrodas sociālās aprūpes institūcijās, iespējas reintegrēties sabiedrībā un apgūt patstāvīgas dzīves iemaņas. Process ir apstājies pakalpojumu nepietiekamās attīstības dēļ.

Secinājumi:

1. Ziņojumam ir šaurs skatījums uz nodarbinātības jautājumiem, akcentējot tikai subsidētās darba vietas un kompleksos atbalsta pasākumus.
2. Vides pieejamība ir skatīta tikai kā infrastruktūras pieejamības nodrošinājums atsevišķās izglītības iestādēs.
3. Nav vērsta uzmanība uz privātās dzīves iespēju nodrošināšanu un līdzdalības iespējām ikvienā ikdienas aktivitātē.
4. Ir uzsvērtā nepieciešamība uzlabot alternatīvo pakalpojumu pieejamību personām ar garīga rakstura traucējumiem un iespēju reintegrēties sabiedrībā pēc atrašanās ilgstošas aprūpes iestādē.

Secinājumi par sadaļu „Cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzību iekļāvums nacionālā līmeņa dokumentos” .

1. Valsts ilgtermiņa plānošanas dokumentā – „Latvijas ilgtspējas attīstības stratēģijā līdz 2030. gadam” cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem tiek uzsvērts kā *potenciāls resurss* un tiek uzsvērtā nepieciešamība investēt sociālās atstumtības riska grupās, tajā skaitā cilvēkos ar funkcionāliem traucējumiem. Zemāka līmeņa plānošanas dokumentos nav jūtams akcents uz cilvēkiem kā resursu, bet gan vairāk kā potenciāliem pabalstu un pakalpojumu saņēmējiem.
2. „Latvijas ilgtspējas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam” īpaši uzsver *līdzdalību*, kā vienu no četriem pamatprincipiem. Nevienā citā, ne nacionālā, ne reģionālā līmeņa plānošanas dokumentā, līdzdalība kā princips vai tā nodrošinājuma iespēja cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem neparādās. Tātad līdzdalības princips no valsts ilgtermiņa plānošanas dokumenta netiek pilnībā pārņemts tālāk uz zemākas hierarhijas plānošanas dokumentiem, kas ievērojami apgrūtinās šī principa iedzīvināšanu un ievērošanu.
3. Stratēģija ir tieši vērsta uz cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu un pilnīgu sociālo iekļaušanos atbilstoši ANO Konvencijas uzstādījumiem, tāpēc hierarhijā zemāka līmeņa plānošanas dokumentiem būtu jāpārņem valsts ilgtermiņa plānošanas dokumentu uzstādījumi.
4. Nacionālais attīstības plāns kā izaugsmes mērķi nosaka cilvēka dzīves kvalitātes pieaugumu, vienlaikus konkrēti definējot, kas tiek saprasts ar dzīves kvalitāti. Tātad valsts izaugsmes mērķis ir arī cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem dzīves kvalitātes pieaugums. Zemāka līmeņa plānošanas dokumentos nav sastopamas atsauces uz cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem dzīves kvalitātes pieaugumu.
5. Valsts ilgtermiņa plānošanas dokuments vērš uzmanību uz nepieciešamību meklēt jaunas, inovatīvas nodarbinātības formas, lai cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem varētu iekļauties atklātā darba tirgū. Uzsvērtā sociālo uzņēmumu un sociālā biznesa attīstības nepieciešamība. Tas ir uz attīstību vērsts uzstādījums, kurš diemžēl tālāk nevienā no plānošanas dokumentiem neparādās, un netiek paredzētas nekādas aktivitātes, lai šo uzstādījumu iedzīvinātu. Zemāka līmeņa plānošanas dokumentos vērsta uzmanība uz nepieciešamību attīstīt subsidēto nodarbinātību, kas ir terminēts nodarbinātības veids. Akcentēta nepieciešamība attīstīt specializētās darbnīcas un atbalstīto darbu, bet netiek meklētas inovācijas.
6. Ilgtermiņa attīstības plāns vērš uzmanību uz to, ka Latvijas izglītības politika ir joprojām nepietiekami iekļaujoša attiecībā uz cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Savukārt NAP nosaka, ka nepieciešams nodrošināt izglītības

pieejamību personām ar funkcionāliem traucējumiem visos tās veidos un pakāpēs. Citos plānošanas dokumentos izglītības, tajā skaitā mūžizglītības jautājumiem, tiek pievērsta tikai fragmentāra uzmanība.

7. Komplekss skatījums uz vides pieejamības nodrošinājumu ir ietverts tikai ilgtermiņa plānošanas dokumentā, zemāka līmeņa dokumentos tas netiek akcentēts, vai arī vides pieejamības jautājumi ir aplūkoti kā šauras jomas jautājumi, piemēram, vides pieejamība nelielā skaitā vispārizglītojošo skolu. Arī informatīvās vides pieejamība ir aplūkota tikai ilgtermiņa plānošanas dokumentā.
8. Nacionālā līmeņa plānošanas dokumentiem ir tikai daļēja pēctecība. Daudzi jautājumi, kuri ir būtiski cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanai un kuri ir ietverti valsts ilgtermiņa plānošanas dokumentos, hierarhijā zemāka līmeņa dokumentos nav iekļauti.

Cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzību iekļāvums reģionālā līmeņa dokumentos.

Tika veikts Reģionālo sociālo pakalpojumu programmu definēto mērķu salīdzinājums, kurš parādīja, ka reģionālo programmu mērķi nav savstarpēji saskaņoti un katrs no plānošanas reģioniem mērķi ir definējis pēc savas izpratnes. Ir plānošanas reģioni, kuru mērķis ir vērsts uz nodarbinātības un iesaistīšanas sabiedrībā veicināšanu, citos reģionos šie aspekti nav minēti, bet mērķis ir alternatīvo pakalpojumu attīstība. Savukārt vienā no reģioniem mērķis nav definēts vispār, tā vietā ir vīzija. Līdz ar to paliek atklāts jautājums, vai valstī būs vienots redzējums par alternatīvo sociālo pakalpojumu attīstības virzieniem, ja katrs no reģioniem sociālo pakalpojumu attīstības programmas mērķi definē atšķirīgi.

Plānošanas reģionu programmās ir iekļauti dažādu terminu skaidrojumi. Programmās ir izmantots liels skaits dažādu terminu un vienā programmā vienas mērķa grupas vai situācijas raksturojumam var tikt izmantoti vairāki termini, neskaidrojot kādas ir atšķirības. Ir tikai daži termini, kuri ir izmantoti visās programmās, un viens no tādiem ir „alternatīvais sociālais pakalpojums”. Savstarpēji salīdzinot terminu definējumus, jāatzīst, ka nav divu vienādu definīciju un katrs no plānošanas reģioniem šo pamatterminu ir definējis atšķirīgi. Līdz ar to jāsecina, ka arī plānotāju izpratne par to, kas ir alternatīvs sociālais pakalpojums ir atšķirīga, kā arī pastāv risks, ka ieviešot pakalpojumus, var būtiski atšķirties to satura kvalitatīvais nodrošinājums.

Tā kā programmām ir dažādi definēti mērķi un dažāds terminu skaidrojums, jāsecina, ka sadarbības līmenis starp reģioniem ir bijis zems un trūkst vienotas izpratnes par programmas mērķiem un to, kas ir alternatīvs sociālais pakalpojums.

Vērtējot statistiskās informācijas iekļāvumu, jāsecina, ka tikai divās no plānošanas reģionu sociālo pakalpojumu attīstības programmām (Latgales un Kurzemes reģionos) ir iekļauti dati par cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem skaitu reģionā un tikai Kurzemes reģionā ir atspoguļots skaits dalījumā pa pašvaldībām un invaliditātes grupām.

Nevienā no plānošanas reģioniem nav informācijas par skaitlisko dalījumu pēc funkcionālo traucējumu veida un smaguma pakāpes. Šī situācija nenoliedzami būtiski apgrūtina konkrētu, vajadzībām atbilstošu pakalpojumu veidu un apjoma plānošanu.

Visos reģionos dominējošais sociālā pakalpojuma veids ir ilgstošas sociālās aprūpes institūcijas. Veicot analīzi, ir grūtības noteikt konkrēti cik un kādi alternatīvie sociālie pakalpojumi reģionā ir pieejami cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, jo bieži netiek norādīta pakalpojumu mērķa grupa. Kopējais alternatīvo pakalpojumu skaits ir vērtējams kā neliels un īpaši kritiska situācija ir attiecībā uz nodarbinātības pakalpojumiem, kur Vidzemes, Latgales un Kurzemes reģionos cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem vispār nav pieejami šādi pakalpojumi, un pārējā valsts teritorijā, balstoties uz programmās sniegto informāciju, ir identificējamās tikai 3 specializētās darbnīcas cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Ļoti neliels ir grupu dzīvokļu/māju skaits, un šis pakalpojums galvenokārt ir pieejams tiem cilvēkiem, kuri atgriežas no ilgstošas aprūpes institūcijām. Identificējamais grupu dzīvokļu skaits valstī ir 17 (balstoties uz plānošanas reģionu sociālo pakalpojumu attīstības programmu datiem), bet tā kā netiek skaidri definēta mērķa grupa, tad nav iespējams pateikt, kas ir šī pakalpojuma saņēmēji un cik daudz cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem varētu saņemt šo pakalpojumu.

Visu plānošanas reģionu vispārīgajos plānošanas dokumentos ir minēti cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem, tomēr šīs mērķa grupas vajadzību ietvērums vērtējams kā ļoti fragmentārs, nekonkrēts un nepietiekams.

Ekspertu grupa veica Reģionu sociālo pakalpojumu attīstības programmas atbilstības cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzībām analīzi. Visās programmās lielāka vai mazāka uzmanība ir vērsta uz nodarbinātības pieejamības jautājumiem. Vairākās programmās nodarbinātība ir minēta kā viena no prioritātēm. Tomēr vērtējot reāli plānotos ieviešamos pasākumus, jāsecina, ka tie varētu būt tikai dažu specializēto darbnīcu veidā, līdz ar to cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem skaits, kuriem varētu tikt nodrošināta iespēja saņemt šo pakalpojumu, ir vērtējams kā mazs. Nevienā no programmām nav iekļautas inovatīvas nodarbinātības formas, kā arī netiek domāts par sociāliem uzņēmumiem.

Analīze parādīja, ka nevienā no plānošanas reģionu pakalpojumu attīstības programmām nav tieši ietverts privātās dzīves iespējamības nodrošinājums cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Tas varētu būt pastarpināti ietverts Kurzemes reģiona plānā, kur ir paredzēta grupu dzīvokļu attīstība, bet tas ir tikai pastarpināts ietvērums.

Neviena no programmām neakcentē līdzdalības iespēju nodrošinājumu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem līdzvērtīgi pārējai sabiedrībai, kam būtu jābūt programmu pamatprincipam.

Netiek plānoti pasākumi prasmju un zināšanu līmeņa paaugstināšanai. Iespējams, ka kāda pakalpojuma ietvaros varētu tikt nodrošināta arī mūžizglītība, tomēr programmās tas netiek atspoguļots un netiek akcentēts kā nepieciešamais pasākums. Latgales plānošanas reģionā ir paredzēta mūžizglītība, bet tā tiek plānota darbiniekiem un nevis cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.

Programmās tiek atzīta nepieciešamība uzlabot vides pieejamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem. Tiek atzīta nepietiekama vides pieejamība gan sociālajos dienestos, gan citos pakalpojumos. Tomēr netiek plānoti pasākumi, lai uzlabotu vides pieejamību. Informatīvās vides pieejamībai netiek pievērsta uzmanība, Latgales plānošanas reģions vērš uzmanību uz informācijas pieejamību krīzes situācijā.

Nevienā no programmām netiek ņemtas vērā vecumposmu vajadzības un netiek uzsvērts, ka pakalpojumiem ir jābūt veidoti tā, lai tie atbilstu konkrētā vecumposma vajadzībām. Rīgas plānošanas reģions plāno, kā pakalpojumu bērniem attīstīt aprūpi mājās (pakalpojums parasti tiek sniegts vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuru sociālā aktivitāte objektīvi mazinās). Atsevišķos plānošanas reģionos tiek plānoti pakalpojumi, kur pakalpojumu vienlaikus varētu saņemt dažādu vecumposmu cilvēki, līdz ar to tas mazina iespējamību, ka pakalpojums atbildīs vecumposma vajadzībām.

Brīvā laika pavadīšanas iespējas atbilstoši vajadzībām programmās ir ietvertas daļēji, neplānojot tiešus pakalpojumus, bet esošie pakalpojumi varētu daļēji šo vajadzību spektru apmierināt. Tomēr paliek atvērts jautājums, vai tiks garantētas izvēles iespējas, lai cilvēks brīvo laiku varētu pavadīt atbilstoši savām interesēm.

Secinājumi:

1. Reģionu sociālo pakalpojumu attīstības programmas nav balstītas uz statistikas datiem, kuri ietvertu cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem dalījumu pa funkcionālo traucējumu veidiem un smaguma pakāpēm. Tas varētu apgrūtināt pakalpojumu veidu un apjomu plānošanu un, programmas īstenojot, iespējama situācija, ka pakalpojumi pieejami tikai daļai no mērķa grupas vai arī, ka kādām potenciālo pakalpojumu saņēmēju grupām tie varētu vispār nebūt pieejami.
2. Programmas ir izstrādātas, reģioniem savstarpēji nesadarbojoties, ko pierāda dažāda mērķu un terminoloģijas definējums. Tas mazina vienmērīgas pakalpojumu attīstības iespējamību valstī kopumā, var provocēt reģionu nevienmērīgu attīstību, neveicinot kohēzijas politiku valstī, vienlaikus mazinot labās prakses pārneses iespējamību un apgrūtinot vienota redzējuma valstiskā līmenī attīstību un stabilizāciju.

3. Privātās dzīves iespējamības un līdzdalības iespēju nodrošinājuma neesamība programmās būtiski pazemina šo programmu kvalitāti un ievērojami mazina to atbilstību cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzībām. Būtu vēlams papildus pasākumu izstrāde programmās plānoto pasākumu papildināšanai, kas varētu būt kā programmas pielikums.
4. Programmās ir plānoti pakalpojumi cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, tomēr tie galvenokārt ir vērsti uz aprūpi mājās, kas neveicina cilvēku aktīvu dzīves pozīciju un sociālo iekļaušanu.
5. Nodarbinātību veicinošo pakalpojumu attīstība tiek plānota nepietiekami, kā vienīgais pakalpojums tiek plānota specializēto darbnīcu attīstība un arī šī pakalpojuma skaits ir vērtējams kā neliels un nepietiekams. Netiek plānoti nekādi inovatīvi nodarbinātības pakalpojumi, kas varētu veicināt cilvēku iekļaušanos atklātā darba tirgū, vienlaikus mazinot sociālo slogu.

Reģionālo un nacionālā līmeņa plānošanas dokumentu sasaiste.

Analizējot „*Latvijas ilgtspējas attīstības stratēģijas līdz 2030.gadam*” sasaisti ar reģionālajiem plānošanas dokumentiem, jāatzīmē, ka starp dokumentu uzstādījumiem ir vērojamas būtiskas atšķirības. Nevienā no plānošanas dokumentiem nav iekļauti Stratēģijā 2030 uzvērtie nepieciešamie pasākumi, lai cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem varētu dzīvot pilnvērtīgi un neatkarīgi. Stratēģijā 2030 uzsvērtais līdzdalības princips neatspoguļojas reģionālajos sociālo pakalpojumu plānošanas dokumentos, kur ir spēcīgs uzsvars uz pamatvajadzību apmierināšanu un aprūpi mājās. Stratēģijā uzsvērtā nepieciešamība veicināt cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem iespējas iesaistīties darba tirgū, tajā skaitā attīstot inovatīvas darba formas reģionālajos plānošanas dokumentos atspoguļojas vāji – tikai dažos reģionos ir plānots neliels skaits specializēto darbnīcu (Zemgales un Kurzemes reģionā). Stratēģijā uzsvērtie pasākumi, lai mazinātu un likvidētu pieejamību traucējošos šķēršļus reģionālajās programmās, vai nu netiek plānoti vispār vai parādās tikai kā pakalpojumu sniedzēju infrastruktūras vides nodrošinājums, vienlaikus nepiesaistot konkrētus plānotus pasākumus, lai šķēršļus likvidētu. Informatīvās vides pieejamība netiek saskatīta kā risināms jautājums, un tikai vienā plānošanas reģionā ir akcentēts atsevišķs aspekts – informācijas pieejamība krīzes situācijā. Nevienā no plānošanas dokumentiem nav ietverta Stratēģijā akcentētā mūžizglītības aktualitāte cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem. Īpaši jāpiemin Latgales reģions, kur mūžizglītība tiek plānota nevis cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, bet sociālajiem darbiniekiem.

Secinājums: Reģionālo sociālo pakalpojumu attīstības programmu *sasaite* ar valsts ilgtermiņa plānošanas dokumentu „*Latvijas ilgtspējas attīstības stratēģija līdz 2030.gadam*” ir vērojama tikai atsevišķos jautājumos, līdz ar to vērtējama kā fragmentāra un *loti vāja*.

Rīgas, Vidzemes un Latgales sociālo pakalpojumu plānošanas dokumentos ir minēta to sasaiste ar „*Nacionālo attīstības plānu 2007. – 2013.gadam*”, savukārt Kurzemes un Latgales plānošanas dokumentos šī sasaiste nav minēta. Visi plānošanas dokumenti ir vērsti uz alternatīvo pakalpojumu attīstību reģionos, ko uzsver arī NAP. Tomēr neviena no pakalpojumu attīstības programmām skaidri nedefinē, cik un kādi pakalpojumi cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem konkrētajā reģionā ir plānoti un tiks attīstīti. NAP uzstādījums par iekļaujošu un noturošu darba tirgu, kas rezultējas uzdevumā sekmēt pieeju darba vietām cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, daļēji atspoguļojas tikai divos plānošanas reģionu dokumentos – Zemgales un Kurzemes reģionā. Abos šai reģionos ir plānota specializēto darbnīcu izveide, tomēr plānojums ir nekonkrēts un līdz ar to ir grūti izvērtēt, cik lielu ietekmi tas atstās uz cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem nodarbinātības iespējām, tomēr jau provizoriski ir iespējams pateikt, ka cilvēku, kuriem būs iespēja saņemt šo pakalpojumu, skaits būs neliels. NAP kā uzdevumu definē izglītības pieejamību visos tās līmeņos un pakāpēs ikvienam cilvēkam ar funkcionāliem traucējumiem, tajā skaitā arī mūžizglītības pieejamību. Savukārt reģionālie plānošanas dokumenti šo jautājumu neakcentē un īpašu uzmanību prasmju un zināšanu ieguves iespējām mūžā garumā cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem nevelta. NAP kā pilnvērtīgas dzīves sastāvdaļu akcentē iespēju saņemt pakalpojumus gan atbilstoši vajadzībām, gan interesēm. Savukārt reģionālajos plānošanas dokumentos atbilstība cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem interesēm vairs neparādās, bet vajadzības galvenokārt tiek nonivelētas līdz cilvēka pamatvajadzībām, neņemot vērā dzīves kvalitātes kompleksumu. Vidzemes un Kurzemes reģionos kā nepieciešams pakalpojums ir akcentēts asistenta pakalpojums cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem, kas ir vērsts uz vajadzībām un interesēm atbilstošu pakalpojumu nodrošinājumu. Tomēr iztrūkst konkrēta pakalpojuma ieviešanas plānojuma.

Secinājums: Reģionālo sociālo pakalpojumu attīstības programmu *sasaiste* ar NAP ir vērtējama kā *vāja*, izņemot Latgales plānošanas reģionu, kur vispār nav sasaistes ar NAP.

„*Rīcības plāns invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādņu īstenošanai 2005 – 2015.gadam*” īpašu uzmanību vērš uz nodarbinātības pasākumu cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem attīstību, tajā skaitā subsidētajiem nodarbinātības pasākumiem, atbalstīto darbu un atbalsta programmu īstenošanu. Rīcības plāns paredz arī profesionālo izglītības programmu ieviešanu un vajadzībām atbilstošu apmācību metožu īstenošanu. Divos no plānošanas reģioniem (Zemgale un Kurzemes) šis uzstādījums atspoguļojas fragmentāri, jo ir plānots attīstīt dažas specializētās darbnīcas. Pārējās pakalpojumu attīstības programmās Rīcības plānā paredzēto pasākumu ieviešana neatspoguļojas un aktivitātes nav plānotas.

Secinājums: Reģionālo plānošanas dokumentiem *nav sasaistes* ar „Rīcības plānu invaliditātes un tās izraisīto seku mazināšanas politikas pamatnostādņu īstenošanai

2005 – 2015.gadam”, izņemot Zemgales un Kurzemes plānošanas reģionu dokumentus, kur šī sasaite ir vērtējam kā *loti vāja*.

„Ziņojumā par nacionālo sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2008. – 2010.gadam” uzsvērtie vienlīdzīgu iespēju politikas aspekti praktiski neatspoguļojas nevienā no reģionālajiem plānošanas dokumentiem, kaut arī reģionālajiem dokumentiem būtu jābūt vēršiem uz vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu. Ziņojumā uzvērtās nodarbinātības iespēju sekmēšana reģionālajos plānošanas dokumentos ir ietverta dažu iespējamu nodarbinātības pakalpojumu formā, kas nenesīs būtiskas izmaiņas cilvēku ar invaliditāti nodarbinātības jomā, pat ja šie pāris pakalpojumi tiktu ieviesti. Ziņojumā akcentētās iekļaujošas izglītības sistēmas izveides un brīvā laika pavadīšanas iespēju nodrošinājuma iedzīvināšanai nav plānoti nekādi pasākumi.

Secinājums: Reģionālo plānošanas dokumentiem *nav sasaistes* ar „Ziņojumu par nacionālo sociālās aizsardzības un sociālās iekļaušanas stratēģiju 2008. – 2010.gadam”, izņemot Zemgales un Kurzemes plānošanas reģionu dokumentus, kur šī sasaite ir vērtējam kā *loti vāja*.

Ņemot vērā, ka „Programma sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu attīstībai personām ar garīga rakstura traucējumiem 2009. – 2013.gadam” neietver nevienu no aspektiem, pēc kuriem tika vērtēta dokumenta atbilstība cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzībām un līdz ar to šai griezumā ir pretrunā ar citiem Nacionālajiem plānošanas dokumentiem, nav iespējams veikt šī plānošanas dokumenta un reģionālā plānošanas dokumenta sasaistes izvērtējumu.

Secinājumi par sadaļu „Reģionālo un nacionālā līmeņa plānošanas dokumentu sasaiste”:

1. Analīze parāda, ka reģionālo un nacionālā līmeņa plānošanas dokumentu savstarpējā sasaite ir vērtējama kā vāja un vairākos gadījumos pat neesoša. Tas pierāda, ka, izstrādājot reģionālā līmeņa dokumentus, netiek pilnībā ņemti vērā valsts ilgtermiņa, vidēja termiņa un īstermiņa plānošanas dokumentos ietvertie uzstādījumi.
2. Tā kā reģionālajos plānošanas dokumentos ir nepietiekami iekļauti nacionālo plānošanas dokumentu uzstādījumi, līdz ar to arī realizācijas līmenī pastāv augstas pakāpes risks, ka nacionālo plānošanas dokumentos definētie uzdevumi plānošanas reģionos paliks nerealizēti.

Rekomendācijas politikas plānotājiem un īstenotājiem

1. Nākotnē, izstrādājot plānošanas dokumentus, ir būtiski izvērtēt to sasaisti ar ilgtermiņa un vidēja termiņa plānošanas dokumentiem. Izvērtējumam jābūt reālam, nevis formālai atsaucei, kā tas ir šobrīd. Normatīvajos aktos ir noteikts šādas sasaistes izvērtējuma obligātums, līdz ar to nepieciešams meklēt risinājumu, kā nodrošināt plānošanas dokumentu sasaisti pēc būtības un kā sniegt reālu sniegt reālu dokumentu sasaistes izvērtējumu.
2. Izstrādājot plānošanas dokumentus, kas skar cilvēkus ar funkcionāliem traucējumiem, dokumentu izstrādes procesā jāiekļauj šīs mērķa grupas intereses aizstāvošās organizācijas (kā obligāts nosacījums, nevis izvēles kārtībā). Pirms plānošanas dokumenta apstiprināšanas MK, būtu obligāti nepieciešams saņemt procesā iesaistīto nevalstisko organizāciju pozitīvu atzinumu par dokumenta atbilstību cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem vajadzībām (bez šāda atzinuma dokuments nebūtu virzāms apstiprināšanai MK). Tas ļautu izvairīties no formālas nevalstiskā sektora iesaistes un dokumentu neatbilstības mērķa grupas vajadzībām un veicinātu dokumentu izstrādes efektivitāti.
3. Valsts ilgtermiņa plānošanas dokumentā uzsvērtais tolerances princips, kura ievērošanai nepieciešami sabiedrības izpratnes veicināšanas pasākumi par dažādības un vienlīdzīgu iespēju jautājumiem, neatspoguļojas hierarhijā zemākos plānošanas dokumentos. Lai risinātu šo situāciju, būtu jānosaka, ka ikviens projekts/pasākums, kura mērķa grupa ir cilvēki ar funkcionāliem traucējumiem, būtu obligāti papildināms ar sabiedrības izpratni veicinošiem pasākumiem. (Tas varētu būt viens no kritērijiem finansējuma piešķiršanai pasākumam.)
4. Nepieciešama inovatīvu nodarbinātības formu un nodarbinātības pakalpojumu attīstības veicināšanas pasākumi valstī. Mazinot nodarbinātības pakalpojumu vienveidību, būs iespējams iesaistīt ievērojami lielāku cilvēku ar invaliditāti skaitu, jo pakalpojumi būs elastīgāki un atbilstoši cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem spējām un vēlmēm.
5. Nepieciešams veicināt sociālo uzņēmējdarbību, īpaši atbalstot nevalstisko sektoru sociālās uzņēmējdarbības attīstībā. Tas ievērojami veicinātu cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem iesaisti nodarbinātības pasākumos un vienlaikus mazinātu sociālo slogu. Tās varētu būt īpašas sociālās uzņēmējdarbības projektu programmas.
6. Lai nodrošinātu vienmērīgu, augstas kvalitātes sociālo pakalpojumu attīstību valstī un veidotu izpratni par alternatīvo pakalpojumu saturu, ieteicama plānošanas reģionu aktīva savstarpēja sadarbība izstrādāto programmu ieviešanas fāzē.

7. Lai aprūpes mājās pakalpojums, kas ir viens no visbiežāk plānotajiem alternatīvajiem pakalpojumiem visos plānošanas reģionos, sniegtu pietiekamu ieguldījumu cilvēku ar funkcionāliem traucējumiem sociālās iekļaušanas veicināšanā un motivācijā aktīvai dzīves pozīcijai, ir nepieciešams vienots kvalitātes standarts, kas būtu vērsts uz klientu līdzdalības veicināšanu un sociālo iekļaušanu. Tas ietver pakalpojumu sniedzošā personāla profesionālo kvalifikāciju.

8. Lai īstenotu Nacionālā attīstības plānā uzsvērto jaunu sociālo pakalpojumu veidu attīstību, nepieciešams izstrādāt inovatīvus sociālos pakalpojumus, kas paplašinātu sociālo pakalpojumu klāstu un nodrošinātu cilvēku ar smagiem un funkcionāliem traucējumiem sociālo iekļaušanos.

9. Tā kā plānošanas periodā joprojām dominējošie būs ilgstošas sociālās aprūpes pakalpojumi, ir nepieciešama pakalpojumu sniegšanā iesaistītā personāla zināšanu uzlabošana un izpratnes veicināšana par privātās dzīves nodrošināšanu, līdzdalības veicināšanu un citiem vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanas aspektiem, lai uzlabotu pakalpojuma, kuru saņem liels skaits cilvēku ar invaliditāti, saturu.

10. Lai veicinātu alternatīvo sociālo pakalpojumu attīstību vietējās pašvaldībās, ieteicama līdzvērtīga partnerība starp pašvaldībām un nevalstisko sektoru sociālo programmu izstrādē, īstenošanā un izvērtēšanā. Pašvaldību un nevalstiskā sektora sadarbību aktivizēšanai varētu tikt veidoti sadarbības kapacitātes celšanas projekti, kur pašvaldības un NVO darbotos kā līdzvērtīgi partneri.